

ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยมในโรงเรียนไทย

ศิวัช ศรีโกคางกุล*

(วันรับบทความ : 5 มีนาคม 2563 /วันแก้ไขบทความ : 19 เมษายน 2563 /วันตอบรับบทความ : 22 เมษายน 2563)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและถกเถียงกับเนื้อหาการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ที่ใช้สอนในระดับโรงเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยอ้างอิงจากกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ผู้เขียนอาศัยการศึกษาในเชิงเอกสารเป็นหลัก อาทิ คู่มือครู หนังสือ ตำรา แผนการจัดการเรียนรู้ ใบงาน แบบฝึกหัด ข้อสอบและกิจกรรมการเรียนการสอนอื่น ๆ ตลอดจน และสื่อการสอนของครูในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นอกจากนี้ ผู้เขียนได้สังเกตการณ์จากการลงพื้นที่โรงเรียนจำนวนหนึ่ง เพื่อสังเกตการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมจากเจ้าหน้าที่ของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในแห่งราชอาณาจักรไทย (กอ.รมน.) ผลการศึกษา ย้ำให้เห็นว่าการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในระดับโรงเรียนต่างให้ความสำคัญและผลิตซ้ำเนื้อหาประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยมเพียงเท่านั้น ประวัติศาสตร์ชนิดนี้มีปัญหาในตัวเองหลายประการ ที่แย่ไปกว่านั้น การศึกษาประวัติศาสตร์เช่นนี้เป็นการตอกย้ำมายาคติแห่งความไม่เท่าเทียมอย่างไม่หยุดหย่อนว่า สถานะของประชาชนควรถูกตระหนักรู้ว่าเป็นเพียงพสกนิกร มิใช่พลเมืองแต่อย่างใด

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยม/ การศึกษาวิชาประวัติศาสตร์/ ระบบโรงเรียนไทย

* รองศาสตราจารย์ ประจำวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น อีเมล: siwasri@kku.ac.th

Royal-Nationalism History in Thai Schools

Siwach Sripokangkul*

(Received Date : March 5 , 2020, Revised Date : April 19, 2020, Accepted Date : April 22, 2020)

Abstract

The objectives of this research article are to study and discuss the content of the Thai history subject which is taught in Thai schools, both primary and secondary schools, based on the 2008 national core curriculum for the subjects of social studies, religion and culture. The author uses many sources such as teachers' manuals, books, textbooks, lesson plans, exercise papers, exercises in school books, examination questions, teaching activities and instruction media. Also, the author visited some schools and observed the teaching and activities undertaken by the Internal Security Operations Command (ISOC). The research results stress that the teaching of the subject of Thai history in Thai schools has given special importance to and reproduced only Royal-Nationalism history. There are many critical problems related to these versions of Thai history. Unfortunately, the study of these history versions has been relentlessly repeated and has perpetuated the unequal mythology that Thai people should be recognized only by their subject hood and not as citizens.

Keywords: Royal-Nationalism history/ History Subject/ Thai School System

* Associate prof., College of Local Administration, Khon Kaen University. Email: siwasri@kku.ac.th

บทนำ

“.....ประเทศไทยบรรพบุรุษของเราสละชีวิตมาเพื่อปกป้องผืนแผ่นดินมาด้วยเลือดเนื้อ ด้วยชีวิต แต่เสียดายตอนนี้ ท่านนายก ๆ เขาไม่ให้เรียนประวัติศาสตร์แล้วนะ ฉันก็ไม่เข้าใจ เพราะตอนที่ฉันเรียนอยู่ที่สวีตเซอร์แลนด์ ไม่มีประวัติศาสตร์อะไรเท่าไร แต่เราก็ต้องเรียนประวัติศาสตร์ของสวีต ๆ แต่เมืองไทยนี้ บรรพบุรุษเลือดทาแผ่นดิน กว่าจะมาถึงที่ให้เราเราอยู่นั่งอยู่กันสบาย มีประเทศชาติ เรากลับไม่ให้เรียนประวัติศาสตร์ ไม่รู้ว่าใครมาจากไหน เป็นความคิดที่แปลกประหลาด อย่างที่อเมริกา ถ้ามไปเขาก็สอนประวัติศาสตร์ สอนประวัติศาสตร์บ้านเมืองของเขา ที่ไหน ประเทศไทยเขาก็สอน แต่ประเทศไทยไม่มี ไม่ทราบว่าเป็นแผ่นดินนี้มันรอดมาอยู่จนบัดนี้ได้ เพราะใครหรือว่าอย่างไรกัน อันนี้น่าตกใจ.....” (พระราชเสาวนีย์ในสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ (สถานะในขณะนั้น) เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2551) (อ้างใน สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2558, น.4)

พระราชเสาวนีย์ดังกล่าว เกิดขึ้นภายใต้บริบทความขัดแย้งทางการเมืองไทยในช่วงที่มีการชุมนุมอย่างยืดเยื้อของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเพื่อขับไล่ นายกรัฐมนตรี นายสมศักดิ์ สุนทรเวช หากพิจารณาจากเนื้อหาข้างต้นบางประการ อาทิ พระราชเสาวนีย์ได้ระบุว่า “ท่านนายก ๆ เขาไม่ให้เรียนประวัติศาสตร์แล้วนะ” จะพบว่าในความเป็นจริงแล้ว สังคมไทยมิได้ว่างเว้นจากการเรียนประวัติศาสตร์แต่อย่างใด (และนายสมศักดิ์มีอำนาจถึงขั้นสั่งการได้ขนาดนั้น) ในความเป็นจริงแล้ว ประวัติศาสตร์ไทยถูกพร่ำสอนนับตั้งแต่การศึกษาในระดับโรงเรียน จนถึงระดับมหาวิทยาลัย ตลอดจนถูกผลิตซ้ำผ่านแหล่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ สารคดี ละครโทรทัศน์ หนังสืออ่านนอกเวลา คำกล่าวของชนชั้นนำที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้น เนื้อหาหลักของพระราชเสาวนีย์ น่าจะอยู่ตรงที่ ทำอย่างไรให้มีการเรียนการสอนประวัติศาสตร์เพื่อให้นักไทยสำนึกในบรรพบุรุษที่ร่วมกันทำสงครามเพื่อรักษาบ้านเมืองเสียมากกว่า ผลพวงที่ตามมาจากพระราชเสาวนีย์ทำให้บุคลากรในแวดวงการศึกษาได้ปรับตัวเพื่อรองรับความปรารถนาของพระองค์ เช่นเดียวกับรองรับความปรารถนาของกลุ่มชนชั้นนำอนุรักษ์นิยมไทยจำนวนมากที่มีมาก่อนหน้านี้แล้ว เช่น สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำหนังสือเรียนในระดับโรงเรียนเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์และการพัฒนาพลเมืองไทยให้มีความสำนึกใน “ความเป็นไทย” หลายนเล่ม ขณะเดียวกัน ในปี 2552 สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ได้มีการทบทวนหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ในส่วนของกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และทำการปรับปรุงรายละเอียดในกลุ่มสาระดังกล่าวในปี 2553 โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เหตุผลการปรับเปลี่ยนครั้งนั้นว่า “เพื่อสนองนโยบายที่จะพัฒนาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ตามพระราชเสาวนีย์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ” (อ้างใน ร้อยโทหญิงสุดาวรรณ เครือพานิช, 2558, น.17) นอกจากนี้ ได้มีการ

เพิ่มเวลาเรียนของวิชาประวัติศาสตร์และวิชาหน้าที่พลเมืองในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นเป็น 40 ชั่วโมงต่อปี ส่วนมัธยมศึกษาตอนปลายเป็น 80 ชั่วโมงต่อปี รวมถึงได้มีการปรับเนื้อหาของสองวิชาใหม่คือวิชาประวัติศาสตร์และวิชาหน้าที่พลเมือง ให้มีเนื้อหาสอดคล้องกัน โดยมีวัตถุประสงค์ “เพื่อให้เยาวชนรู้จักความเป็นไทย ทั้งประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมไทย ภูมิปัญญาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย วิถีกรรมของบรรพบุรุษ เพื่อให้เกิดความรัก ความภูมิใจ และธำรงรักษาความเป็นไทยไว้ให้คงอยู่ตลอดไป” (อ้างอิงใน สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2558, น.44)

ไม่เพียงเท่านั้น หลังรัฐประหารวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้จัดให้มีการประชุมขับเคลื่อนการจัดการเรียนการสอนของวิชาประวัติศาสตร์และหน้าที่พลเมือง รวมถึง จัดอบรมศึกษานิเทศก์ ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องที่เป็นแกนนำของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้พวกเขากลับไปเป็นวิทยากรขยายผลในระดับเขตพื้นที่การศึกษา เช่นเดียวกับ จัดให้มีการประชุมผู้บริหารสถานศึกษาจำนวนมาก เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง และการเสริมสร้างค่านิยมหลักของคนไทย รวมถึงติดตามประเมินผลการจัดการเรียนการสอนดังกล่าว ตลอดจนได้มีวิทยากรจากกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในแห่งราชอาณาจักรไทยเข้าไปร่วมบรรยายอบรมหัวข้อ “ประวัติศาสตร์ชาติไทยและบุญคุณของพระมหากษัตริย์ไทย” และร่วมทำกิจกรรมกับนักเรียนทั่วประเทศจำนวนบ่อยครั้ง รวมทั้งโครงการอื่น ๆ อาทิ การประชุมปฏิบัติการการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ การจัดกิจกรรม “สิงหาคม เดือนแห่งการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ” การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ การประเมินโครงการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างสำนึกความเป็นไทย การพัฒนาเอกสารและสื่อการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ การวิจัยติดตามการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์และหน้าที่พลเมือง การจัดทำและคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลาและหนังสืออ่านเพิ่มเติมวิชาประวัติศาสตร์และหน้าที่พลเมือง (โดยได้จัดส่งหนังสือให้ทุกโรงเรียนเอาไว้ใช้สอนนักเรียนได้แก่ หนังสือในหลวงของเรา หนังสือศึก 9 ท้า หนังสือสมบัติผู้ดี หนังสือมรดกโลกล้ำค่า พระนครศรีอยุธยา หนังสือชุด “พระมหากษัตริย์ 9 รัชกาล” และหนังสือที่ว่าไทยจะคงดินแดนรูปขวานภาคดอกสร้อย ตลอดจนจัดส่งคู่มือการจัดกิจกรรมหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาประวัติศาสตร์และวิชาหน้าที่พลเมือง เพื่อให้ครูใช้ในการจัดการเรียนการสอน ฯลฯ (อ้างอิงใน ร้อยโทหญิงสุดาวรรณ เครือพานิช, 2558, น.20-30)

อนึ่ง หากพิจารณาทั้งวิชาประวัติศาสตร์และวิชาหน้าที่พลเมือง จะทำให้บทความวิจัยนี้ เย็นเยื่อจนเกินไป ผู้เขียนจึงเลือกที่จะพิจารณาเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ที่ใช้สอนในระดับโรงเรียน เพียงเท่านั้น ผู้เขียนมีข้อถกเถียงว่า ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานเท่าไรก็ตามและไม่ว่าสังคมไทยในปัจจุบัน จะต่างไปจากยุคการสร้างควมทรงจำร่วมของรัฐ รวมถึงต่อมาในยุคสงครามเย็นก็ตาม ทว่าเนื้อหา การเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ยังใช้วิธีเดิมโดยอิงประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยมเป็นศูนย์กลาง อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ดี ผู้เขียนจะอภิปรายถึงปัญหาของการเลือกจดจำและปัญหาของการเรียนการสอนวิชา ประวัติศาสตร์อีกครั้งในช่วงท้ายของบทความ

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษา

ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและถกเถียงกับเนื้อหาการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ที่ ใช้สอนในระดับโรงเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยอิงจากกลุ่มสาระการ เรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 (ต่อมาได้มีการปรับปรุงเนื้อหาให้เข้มข้นตามเจตนารมณ์ของชนชั้นนำหลังการรัฐประหารปี 2557 เป็นต้นมา)

ระเบียบวิธีศึกษา

ผู้เขียนอาศัยการศึกษาในเชิงเอกสารเป็นหลัก โดยพิจารณาจากคู่มือครู หนังสือ ตำรา แผนการจัดการเรียนรู้ หนังสือเสริมความรู้ ใบงาน แบบฝึกหัด ข้อสอบและกิจกรรมการเรียนการสอน อื่น ๆ ตลอดจนหนังสือการสอนของครูในวิชาประวัติศาสตร์ ระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จากสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ที่ได้รับการอนุญาตจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ให้สามารถใช้เป็นเอกสารสอนในระดับโรงเรียนได้ อาทิ สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด สำนักพิมพ์แม็คเอ็ดดูเคชั่น สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ไม่สำคัญว่าจะเป็นสำนักพิมพ์ใด เพราะทุกสำนักพิมพ์ต้องได้รับความเห็นชอบจาก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนั้น ทุกสำนักพิมพ์ก่อนจะได้รับความเห็นชอบ จึงถูก บังคับไปโดยปริยายว่า ต้องทำเนื้อหาให้สอดคล้องมากที่สุดกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้น พื้นฐาน พ.ศ.2551 นอกจากนี้ ผู้เขียนได้สังเกตการณ์จากการลงพื้นที่โรงเรียนจำนวนหนึ่ง เพื่อสังเกต การเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมจากเจ้าหน้าที่ของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในแห่ง ราชอาณาจักรไทย (กอ.รมน.)

ผลการศึกษา

การเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งหรือกระทั่งเรียกได้ว่าให้ความสำคัญสูงสุดต่อประวัติศาสตร์และเรื่องราวต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์เท่านั้น ภายใต้โครงเรื่องที่ว่า พัฒนาการการสร้างสรรค์ชาติไทย นับจากยุคสุโขทัยจนถึงยุครัตนโกสินทร์เกิดขึ้นเพราะพระปรีชาสามารถพระมหากษัตริย์ ดังนั้น สิ่งที่นักเรียนต้องเรียนรู้ มิใช่เพียงแต่ต้องทราบถึงวีรกรรมต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์แต่ละองค์แล้ว ยังต้อง “ท่องจำ” ชื่อ ปีเกิด ปีครองราชย์ เหตุการณ์ และรายละเอียดจำนวนมากของพระมหากษัตริย์ ตลอดจนพระเจ้าบรมวงศ์เธอบางพระองค์และขุนนางบางคน (ณรงค์ พ่วงพิศ และ วุฒิชัย มูลศิลป์, 2561, น.89)

ในการเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 นักเรียนจะต้องเริ่มต้นจากเรียนการใช้ปฏิทิน ท่องจำถึงวันหยุดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ และสัญลักษณ์ชาติไทย ซึ่งได้แก่ เพลงชาติและธงชาติไทย ภาษาไทย อาหารไทย และสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่แสดงความเป็นชาติไทย เช่นพระบรมฉายาลักษณ์พระมหากษัตริย์ไทย แผนที่ประเทศไทย เงินตราของไทย เป็นต้น ส่วนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จะเรียนมรดกวัฒนธรรมไทย สงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน ต่อมาชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จะเรียนประวัติของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ที่มีบทบาทในฐานะพัฒนาชาติไทย ในฐานะที่เป็นบุคคลสำคัญของชาติไทย ขณะที่ประถมศึกษาปีที่ 4 ปีที่ 5 และปีที่ 6 จะเรียนถึงเรื่องราวและวีรกรรมของพระมหากษัตริย์ในยุคนครศรีธรรมราช ออยุธยาและธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ตามลำดับ

ขณะที่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จะเน้นเรื่องราวแบบเดียวกันกับข้างต้น แต่จะลงรายละเอียดที่ลึกกว่าเป็นจำนวนมาก เช่น ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จะเริ่มเรียนจาก สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดนไทยโดยสังเขป รัฐโบราณในดินแดนไทย เช่น ศรีวิชัย ตามพรลิงค์ ทวารวดี รัฐไทยในดินแดนไทย เช่น ล้านนา นครศรีธรรมราช สุพรรณภูมิ การสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง (ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก) พัฒนาการของอาณาจักรสุโขทัยด้านการปกครอง สังคม เศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ วัฒนธรรมสมัยสุโขทัย เช่น ภาษาไทย วรรณกรรม ประเพณีสำคัญ ศิลปกรรมไทย ภูมิปัญญาไทยในสมัยสุโขทัย เช่น การชลประทาน เครื่องสังคโลก และความเสื่อมของอาณาจักรสุโขทัย (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, มปป. (ก.)) ส่วนมัธยมศึกษาปีที่ 2 จะเริ่มเรียนจากการสถาปนาอาณาจักรอยุธยา ปัจจัยที่ส่งผลต่อความรุ่งเรืองของอยุธยา พัฒนาการของอาณาจักรอยุธยาด้านการปกครอง สังคม เศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเสียกรุงครั้งที่ 1 และการกู้เอกราช ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในสมัยอยุธยา การเสียกรุงครั้งที่สอง การกู้เอกราชและการสถาปนาราชธานีธนบุรี ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยสมัยธนบุรี วีรกรรมของบรรพบุรุษไทยและผลงานของบุคคลสำคัญของไทยที่มีส่วนร่วมสร้างประเทศไทย เช่น พระเจ้าเอกทัศ พระเจ้าสุริยโยธา พระนเรศวรมหาราช พระนารายณ์

มหाराช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, มปป. (ช.)) ต่อมามัธยมศึกษาปีที่ 3 จะเริ่มเรียนจากการสถาปนากรุงเทพฯเป็นราชธานีของไทย ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองของไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ บทบาทของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีในการสร้างสรรค์ความเจริญและมั่นคงของชาติ พัฒนาการของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามช่วงสมัยต่าง ๆ เหตุการณ์สำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีผลต่อการพัฒนาชาติไทย เช่น การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4 การปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 การเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาชาติไทยจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตรและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และบทบาทของไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบันในสังคมโลก (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, มปป. (ค.)) กระทั่งปิดท้ายด้วยการนำเนื้อหาของมัธยมต้นมาสอนซ้ำและขยายพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์นับจากรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 9 อย่างละเอียด ให้เป็นเนื้อหาของชั้นมัธยมปลาย

หากเริ่มต้นพิจารณาเนื้อหาและข้อสอบในการสอนประวัติศาสตร์ จะพบว่า ในระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 จะเน้นให้นักเรียน “ท่องจำ” เรื่องราวเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่ยังไม่แบ่งออกเป็นยุค ๆ เหมือนกับที่เริ่มในชั้นประถมศึกษาตอนปลาย หากพิจารณาบางตัวอย่างในแผนการจัดการเรียนการสอน สื่อ ๆ แม้บทมาตรฐาน ประวัติศาสตร์ของสำนักอักษรเจริญทัศน์ ซึ่งเนื้อหาเหมือนกับสำนักพิมพ์อื่น ๆ โดยสรุปจากข้อสอบที่ปรากฏในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จะพบว่า มีการปลูกฝังความคิดชาตินิยมตั้งแต่เด็ก โดยยกตัวอย่างพระมหากษัตริย์และบุคคลที่ทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน ในที่นี้จะยกตัวอย่างกรณีท้าวสุรนารี เช่น คำถามที่ว่า “คุณธรรมข้อใดของท้าวสุรนารีที่ควรนำมาเป็นแบบอย่าง ก. ความเฉลียวฉลาด ข. ความอดทน ค. ความเมตตา” (เฉลย ก.) หรือ “ท้าวสุรนารีรอดพ้นจากกองทัพของเจ้าเมืองเวียงจันทน์ได้ด้วยวิธีการใด ก. ปลุกระดมให้ทุกคนลุกขึ้นสู้ ข. วางแผนให้ทหารลาวตายใจ ค. อ้อนวอนขอชีวิตจนได้รับการปล่อยตัว” (เฉลย ข.) หรือ “ท้าวสุรนารีมีชื่อเดิมว่าอะไร ก. โม ข. มา ค. มี” หรือ “ท้าวสุรนารีรอดพ้นจากการกวาดต้อนของใคร ก. เจ้าอนุวงศ์ ข. เจ้าวรวงศ์ ค. เจ้าอภัยวงศ์” ฯลฯ นอกจากนี้คำถามชุดเดียวกันยังถามว่า “เราศึกษาประวัติบุคคลสำคัญ เพื่อประโยชน์ในด้านใดมากที่สุด ก. เพื่อให้ความรู้เพิ่มขึ้น ข. เพื่อให้ทราบนิสัยส่วนตัว ค. เพื่อเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต” เนื่องจากเค้าโครงประวัติศาสตร์ที่นิยมบุคคลสำคัญว่ามีคุณค่าหมายถึง บุคคลที่มีส่วนในการออกรบปกป้องชาติ เท่านั้น ดังนั้น คำตอบที่ถูกเฉลยจึงเป็นข้อ ค. (สุคนธ์ สิ้นธพานนท์ และ คณะ, มปป. (ก.))

ส่วนข้อสอบของชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่กลั่นออกมาจากการเรียนการสอนที่เน้นการท่องจำอีกเช่นกัน พิจารณาคำถาม เช่น “วันจักรี เกี่ยวข้องกับกษัตริย์องค์ใด” หรือ “สมเด็จพระบรมราชาที่ 4 เป็นผู้สถาปนาอาณาจักรใด” หรือ “พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ มีความสำคัญอย่างไร” หรือ “พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ทรงมีพระนามเดิมว่าอะไร” หรือ “ข้อใดเป็นวีรกรรมของชาวบ้านบางระจันที่สมควรได้รับการยกย่อง ก. ปล้นปืนใหญ่จากค่ายพม่า ข. ทำอุบายชะลอทัพเจ้าอนุวงศ์ ค. เสียสละชีวิตเพื่อชาติบ้านเมือง ง. ช่วยพัฒนาท้องถิ่นในภาคกลาง” (เฉลย ค.) หรือ “ข้อใดคือวีรกรรมที่สำคัญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ก. ตั้งค่ายบางระจันขึ้น ข. พนันชนไก่จนได้เมือง ค. ต่อสู้กับทหารพม่าจนดาบหัก ง. ทรงกระทำยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชา” (เฉลย ง.) หรือ “วีรกรรมของท้าวเทพสตรีและท้าวศรีสุนทรเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลใด ก. รัชกาลที่ 1 ข. รัชกาลที่ 3 ค. รัชกาลที่ 5 ง. รัชกาลที่ 7” หรือ “บรรพบุรุษไทยที่สู้รบกับพม่าจนดาบหัก คือใคร ก. พระยาตาก ข. พระยาพิชัย ค. พระยาจักรี ง. พระยาถลาง” หรือ “คุณหญิงจันสามารถเอาชนะพม่าได้อย่างไร ทั้งที่เมืองถลางมีกำลังคนน้อยกว่า ก. ใช้ยุทธวิธีแบบกองโจร ข. ส่งคนออกไปเจรจาให้พม่าถอยทัพ ค. ใช้กลอุบายหลอกให้พม่าเข้าใจผิด ง. สร้างทำดีเพื่อล่อทหารพม่าเข้ามาในเมือง” (เฉลย ค.) หรือ “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชสมภพ (เกิด) เมื่อปี ค.ศ. 1927 ตรงกับปี พ.ศ. ไต” หรือ “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชกรณียกิจอย่างหนึ่งที่เด่นชัดที่สุด คือข้อใด ก. ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ข. ศูนย์เฝ้าระวังภัยภาคใต้ ค. ศูนย์อนุรักษ์เต่าไทย ง. ศูนย์พัฒนาเด็กอ่อน” (เฉลย ก.) หรือ “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถเป็นพระราชินี ในรัชกาลที่เท่าใด” หรือ “นักเรียนจะแสดงความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชโดยวิธีใด ก. ร้องเพลงชาติให้ถูกต้อง ข. บำเพ็ญประโยชน์ในวันสำคัญ ค. ประดับธงชาติเมื่อถึงวันสำคัญ ง. ไค้คำนับพระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์ ” (เฉลย ข.) เป็นต้น ทำนองเดียวกัน ในเมื่อเนื้อหาเน้นแต่การท่องจำและต้องรับเอาเนื้อหาการต่อสู้เท่านั้น เมื่อเจอคำถามที่ว่า “การศึกษาวีรกรรมของบรรพบุรุษไทยทำให้เกิดสิ่งใด ก. ความภาคภูมิใจ ข. ความอดทน ค. ความเสียสละ ง. ความเมตตา” นักเรียนจึงไม่มีทางเลือกในการจะตอบข้ออื่น เนื่องจากข้อที่ถูกเฉลยว่าถูกต้องคือ ก. (สุคนธ์ สิ้นธพานนท์ และคณะ, มปป. (ข.))

ขณะที่เค้าโครงหลักในการสอนประวัติศาสตร์ประถมศึกษาตอนปลาย เริ่มมาจากสมมติฐานกระแสหลักที่ว่า จุดกำเนิดของประเทศไทยเริ่มต้นที่การปกครองยุคสุโขทัย ประเทศไทยเจริญรุ่งเรืองได้ด้วยวีรกรรมทำสงครามของพระมหากษัตริย์และความสามารถพิเศษของพระองค์ เช่น ในแผนการจัดการเรียนการสอน สื่อ ฯ แม่บทมาตรฐาน ประวัติศาสตร์ ชั้น ป.4 ได้ออกข้อสอบผ่านคำถาม เช่น “อาณาจักรสุโขทัยตั้งขึ้นใน พ.ศ. ไต และกษัตริย์พระองค์แรกคือใคร ก. พ.ศ.1791-พ่อขุนผาเมือง ข. พ.ศ. 1793-พ่อขุนบาลเมือง ค. พ.ศ.1790-พ่อขุนรามคำแหง ง. พ.ศ.1792- พ่อขุนศรีอินทราทิตย์” หรือ “กษัตริย์พระองค์สุดท้ายของอาณาจักรสุโขทัย คือใคร ก. สมเด็จพระอินทราชา ข. สมเด็จพระ

รามาริบัติที่ 1 ค. สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ง. สมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ 4 (บรมपाल)” หรือ “3. ข้อใด ไม่ใช่พระราชกรณียกิจของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ก. ประดิษฐ์ตัวอักษรไทย ข. สร้างทาบเพื่อถักเก็บน้ำ ค. ให้ราษฎรค้าขายได้อย่างเสรี ง. ใช้หลักสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในการปกครอง” (เฉลย ง.) หรือ “พระมหากษัตริย์พระองค์ใด ที่ทรงปกครองสุโขทัยแบบธรรมราชา ก. พระยาเลอไทย ข. พ่อขุนรามคำแหง ค. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ง. พระมหาธรรมราชาที่ 1” (เฉลย ง.) หรือ “พ่อขุนรามคำแหงมหาราชคิดประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นเมื่อใด ก. พ.ศ. 1682 ข. พ.ศ. 1628 ค. พ.ศ. 1862 ง. พ.ศ. 1826” เป็นต้น ปฏิเสธไม่ได้ว่า เรื่องราวทำสงครามอีกเช่นกัน ต้องเป็นองค์ประกอบหลักในเค้าโครงประวัติศาสตร์เช่นนี้ ดังตัวอย่างจากคำถามข้อสอบชุดเดียวกัน ถามว่า “ข้อใดเป็นวีรกรรมที่สำคัญของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ก. รบชนะขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด ข. สร้างความสัมพันธ์กับล้านนา ค. ปกครองบ้านเมืองอย่างสงบสุข ง. ครอบครองอาณาจักรมอญได้” แน่ใจว่าคำตอบที่เฉลยไว้ให้แล้วคือข้อ ก. นอกจากนี้ในแผนการจัดการเรียนการสอน ฯ ดังกล่าวยังให้นักเรียนท่องและร้องเพลง “อยุธยาเมืองเก่า” คำร้อง-ทำนองโดย สุรินทร์ ปิยานันท์ เพื่อเรียนรู้และรำลึกต่อยุคอยุธยาก่อนที่จะได้เรียนอย่างละเอียดในชั้นปีต่อไป (สุคนธ์ สินธพานนท์ และ คณะ, มปป. (ค.))

ในส่วนเนื้อหาของการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 นั้น จะเน้นวีรกรรมของพระมหากษัตริย์ในยุคออยุธยาและธนบุรีเป็นหลัก แม้จะมีการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์จำนวนมาก แต่ภายใต้หลักสูตรที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานออกแบบไว้ จะให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชาวบ้านบางระจัน และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เช่น ในหนังสือวิชา สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ของสำนักพิมพ์หนึ่ง เน้นสอนเนื้อหาประวัติศาสตร์ โดยกล่าวถึงการเสียกรุงสองครั้ง และบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาและธนบุรี คือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทอง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชาวบ้านบางระจัน และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (อำนวยการพิมพ์ และ คณะ, 2560(ก))

พิจารณาจากตัวอย่างข้อสอบในแผนการจัดการเรียนการสอน สื่อ ฯ แม่บทมาตรฐานประวัติศาสตร์ เช่น “นับแต่กรุงสุโขทัยมา ราชธานีแห่งที่ 3 ของไทยคืออาณาจักรใด ก. อาณาจักรธนบุรี ข. อาณาจักรอยุธยา ค. อาณาจักรสุโขทัย ง. อาณาจักรรัตนโกสินทร์” หรือ “กรุงธนบุรีเป็นราชธานีของไทยอยู่ที่ปี ก. 10 ปี ข. 15 ปี ค. 20 ปี ง. 22 ปี” หรือ “หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาแตก พระยาตากนำไพร่พลไปตั้งมั่นอยู่ที่เมืองใด ก. เมืองเพชรบุรี ข. เมืองจันทบุรี ค. เมืองระยอง ง. เมืองชลบุรี” หรือ “พระมหากษัตริย์พระองค์ใดเป็นผู้กอบกู้เอกราชครั้งที่ 2 กรุงศรีอยุธยา ก. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ข. สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ค. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ง. สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” หรือ “บุคคลใดที่ถูกนำตัวไปเป็นตัวประกันที่กรุงหงสาวดีในครั้งสงครามช้างเผือก ก. สมเด็จพระมหินทราธิราช

ข. สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ค. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ง. สมเด็จพระมหาธรรมราชา” หรือ “เหตุการณ์บ้านบางระจันเกิดขึ้นในช่วงใด ก. เมื่อปี พ.ศ. 2301 ข. เมื่อปี พ.ศ. 2309 ค. เมื่อปี พ.ศ. 2310 ง. เมื่อปี พ.ศ. 2390” หรือ “พระราชกรณียกิจที่สำคัญของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ คือข้อใด ก. การปฏิรูปการปกครอง ข. การทำศึกสงครามกับพม่า ค. การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ง. การเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ” (เฉลย ก.) ฯลฯ (สุคนธ์ สิ้นธพานนท์ และ คณะ, มปป. (ง.)) ทำนองเดียวกัน หากพิจารณาจากแบบทดสอบท้ายบทเรียนของอีกสำนักพิมพ์ จะพบว่าเรื่องราววนเวียนอยู่กับเนื้อหาข้างต้น ที่สื่อว่านักเรียนจำเป็นต้องรู้ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เช่น “ใครเป็นผู้กอบกู้เอกราชจากพม่า หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1” “กษัตริย์พระองค์แรกของกรุงศรีอยุธยา คือใคร” “พระมหากษัตริย์ที่ครองราชย์สมบัตินานที่สุดในสมัยกรุงศรีอยุธยาคือกษัตริย์พระองค์ใด” หรือ “เศรษฐกิจช่วงแรกของสมัยธนบุรีมีลักษณะอย่างไร ก. มีความเจริญรุ่งเรือง ข. มีความอุดมสมบูรณ์ ค. เกิดภาวะข้าวยากหมากแพง ง. ติดต่อกับค้าขายกับต่างชาติอย่างกว้างขวาง” (เฉลย ค.) หรือ “พระยาตากยึดเมืองจันทบุรีด้วยวิธีใด ก. หลอกล่อให้เจ้าเมืองตายใจ ข. โจมตีค่ายทหารที่อยู่รอบเมือง ค. ปิดล้อมเมืองจันทบุรีไว้จนเจ้าเมืองยอมแพ้ ง. เข้าตีเมืองโดยปลุกใจทหารว่าถ้าตีเมืองไม่สำเร็จจะอดข้าวทุกคน” (เฉลย ง.) หรือ “เพลงใดกล่าวถึงบุคคลสำคัญของชาติไว้มากที่สุด ก. เพลงชาติ ข. เพลงศึกบางระจัน ค. เพลงแผ่นดินไทย ง. เพลงดนตรีลูกทุ่งไทย” (เฉลย ข.) หรือ “ข้อใดไม่ใช่พระราชกรณียกิจสำคัญของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ก. ทรงเป็นแม่ทัพในการทำสงครามกับอาณาจักรล้านนาสมัยพระเจ้าติโลกราช ข. ปฏิรูปการปกครองราชธานีและแยกการบริหารเป็นฝ่ายทหารและพลเรือน ค. ทรงประกาศใช้กฎหมายลักษณะสำคัญ เช่น ทำเนียบศักดินา ง. โปรดเกล้าฯ ให้หล่อพระพุทธรูปทองคำ ถือพระศรีสรรเพชญ์ไว้ในวัดประจำวังหลวง” (เฉลย ง.) หรือ “เหตุการณ์ใดที่สำคัญที่สุดที่เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ก. ไทยเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกให้กับพม่า ข. สามารถขยายดินแดนของกรุงศรีอยุธยาได้กว้างขวาง ค. สมเด็จพระศรีสุริเยทศโยทัยถูกพระแสงของ้าวเสียชีวิตในสนามรบ ง. ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับโปรตุเกสซึ่งเป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่มีสัมพันธไมตรีกับไทย” (เฉลย ค.) หรือ “ในการรวมอาณาจักรสุโขทัยเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาใน พ.ศ. 1981 ตรงกับรัชสมัยใด ก. สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ข. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ค. สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ง. สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช” (เฉลย ข.) หรือ “กษัตริย์อยุธยาที่ไม่ปรากฏบทบาทในการส่งเสริมการค้ากับต่างชาติคือพระมหากษัตริย์พระองค์ใด ก. สมเด็จพระเจ้าเสือ และสมเด็จพระเทพราชา ข. สมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง และสมเด็จพระนครินทราธิราช ค. สมเด็จพระเอกาทศรถ และสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ง. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 และสมเด็จพระนารายณ์มหาราช” เป็นต้น (สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, มปป. (ก.))

ปิดท้ายในส่วนของชั้นประถมปีที่ 6 ภายใต้เรื่องราววีรกรรมของพระมหากษัตริย์ในยุครัตนโกสินทร์ ซึ่งอยู่ภายใต้เค้าโครงเชิดชูบุคคลสำคัญไม่ต่างกับเนื้อหาในยุคก่อนหน้านี้อัน และการ

ตอกย้ำความเหนียวแน่นของไทยที่มีต่อประเทศเพื่อนบ้าน โดยเป้าหมายหลักของเนื้อหาเรียนคือ การตอบคำถามถึงปัจจัยสำคัญที่สุดที่ส่งเสริมให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในยุครัตนโกสินทร์ คำตอบคือ ปัจจัยแรกเป็นปัจจัยด้านผู้นำและปัจจัยที่สองเป็นปัจจัยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ปัจจัยแรกย้ำว่า ผู้นำของประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นพระมหากษัตริย์ เจ้านายและขุนนางในแต่ละรัชกาลต่างมีส่วนสำคัญในการสร้างความมั่นคงของบ้านเมืองและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ มีการย้ำถึงวีรกรรมของพระมหากษัตริย์ เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 1 เกิดสงครามเก้าทัพ เนื้อหาระบุว่า “สงครามครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากพระเจ้าปดุงกษัตริย์พม่าเห็นว่าไทยเพิ่งมีการผลัดแผ่นดินบ้านเมืองยังไม่มี ความมั่นคง จึงถือโอกาสส่งกองทัพ 9 ทัพยกเข้ามาตีไทย โดยนัดหมายให้เข้าตีพร้อม ๆ กันในพ.ศ.2328 แต่ด้วยยุทธวิธีการรบที่เหนียวแน่นของรัชกาลที่ 1 จึงสามารถตีทัพพม่าแตกพ่ายกลับไปในที่สุด และทำให้เกิดวีรสตรีไทยขึ้น 2 ท่านคือ คุณหญิงจันและนางมุก ต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นท้าวเทพกระษัตรีและท้าวศรีสุนทร ต่อมาใน พ.ศ.2369 ต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเจ้าอนุวงศ์ผู้ครองเมืองเวียงจันทน์ได้ส่งกองทัพมากวาดต้อนคนไทยตามหัวเมืองไปยังเวียงจันทน์ พระองค์ก็ส่งกองทัพไปปราบได้สำเร็จ เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้เกิดวีรสตรีขึ้นคือ คุณหญิงโม” ตลอดจน หลักสูตรในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้เน้นละเอียดถึงยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงระบุว่า บุคคลสำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาสุรสิงหนาท (อานวย พุทธิมณี และ คณะ, 2560(ข)) พิจารณาจากข้อสอบบางข้อ เช่น “บ้านพี่น้องน้อง หมายถึงประเทศในข้อใด ก. ลาว-จีน ข. ไทย-เมียนมา ค. ไทย-ลาว ง. ไทย-สิงคโปร์” หรือ “ข้อใดเป็นพระกรณียกิจที่สำคัญของสมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาสุรสิงหนาท ก. พิณฟูศิลปะการแสดงละคร ข. ทำสนธิสัญญากับชาวต่างชาติ ค. เป็นแม่ทัพในการทำสงครามกับพม่า ง. บูรณปฏิสังขรณ์วัดอรุณราชวราราม” หรือ “ให้นักเรียนระบุถึงแบบอย่างการเป็นชาวพุทธที่ดีของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล” เป็นต้น (สุคนธ์ สิ้นธพานนท์ และคณะ, มปป. (จ.))

หากพิจารณาแบบทดสอบท้ายบทเรียนของสำนักพิมพ์อื่น จะพบว่าเนื้อหาไม่ต่างกัน เช่น “ในการสถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารมีขึ้นครั้งแรกในสมัยรัชกาลใด” “ท้าวเทพกษัตรี ท้าวศรีสุนทร เป็นบุคคลสำคัญในสมัยรัชกาลใด” หรือ “พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพยายามใช้นโยบายผ่อนปรนเพื่อมิให้ตกอยู่ภายใต้อาณานิคมของต่างชาติโดยวิธีใด ก. การเปิดการค้าเสรี ข. ยอมทำสนธิสัญญาเสียเปรียบ ค. ยินยอมให้เผยแพร่ศาสนาคริสต์ได้อย่างเสรี ง. การยกเลิกกฎระเบียบทางการศาล” (เฉลย ข.) หรือ “ถ้าจะยกย่องถึงความสามารถที่เด่นชัดที่สุดของคุณหญิงจันกับคุณหญิงมุกในเรื่องใด ก. เป็นนักปลุกระดมที่ดี ข. เป็นนักรบที่เก่งกล้า ค. เป็นนักวางแผนที่แยบยล ง. เป็นนักพัฒนาที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล” (เฉลย ค.) หรือ “คุณหญิงโม หรือท้าวสุนารีย์ใช้อุบายอย่างไรกับพวกทหารของเจ้าอนุวงศ์ ก. ปลอมตัวเองเป็นผู้ชาย ข. มอมเหล้าทหารของเจ้าอนุวงศ์

ค. ให้ทหารส่วนหนึ่งมอบตัวและอีกกลุ่มหนึ่งซุ่มโจมตี ง. ให้ประชาชนยอมแพ้ในการสู้รบในครั้งนี้” (เฉลย ข.) หรือ “เหตุใดคุณหญิงจันจึงทำอุบายหลอกพม่า ก. เพื่อถ่วงเวลาในการรบ ข. เพื่อสะสมเสบียงอาหาร ค. เพื่อแย่งชิงอาวุธจากพม่า ง. เพื่อหาทางซุ่มโจมตีพม่า” (เฉลย ก.) หรือ “ข้อใดที่แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของคุณหญิงจัน ก. ตั้งค่ายป้องกันพม่า ข. ร่วมมือกับน้องป้องกันบ้านเมือง ค. ขอความช่วยเหลือจากเมืองใกล้เคียง ง. ทำอุบายหลอกข้าศึกว่าได้กำลังและอาวุธสนับสนุน” (เฉลย ง.) “ข้อใดไม่ใช่พระราชกรณียกิจของรัชกาลที่ 1 ก. สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ข. เสด็จเยี่ยมเยียนชาติตะวันตก ค. ทำสงครามกับพม่า ง. โปรดให้ชำระกฎหมายตราสามดวง” (เฉลย ข.) เป็นต้น (สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, มปป. (ค.))

ในขณะที่ระดับมัธยมชั้นปีที่ 1 จะกลับมาให้ความสำคัญกับจุดกำเนิดของชาติอีกครั้ง แต่จะเน้นย้ำที่อาณาจักรสุโขทัย ควรต้องย้ำว่า จินตนาการของชนชั้นนำไทยสมัยใหม่เมื่อมองย้อนกลับไปยังอาณาจักรสุโขทัย จะเน้นกล่าวถึงศิลาจารึกที่ (อ้างว่า) ถูกสร้างโดยพ่อขุนรามคำแหงในปี 1826 ตลอดจนกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ 9 พระองค์ในยุคดังกล่าว โดยเน้นย้ำถึงการปกครองภายใต้พ่อขุนรามคำแหงค่อนข้างมากเพราะพวกเขาเชื่อว่า ดินแดนไทยในขณะนั้นกว้างใหญ่ไพศาลยาวไปจนถึงช่องแคบมะละกาเลยทีเดียว พิจารณารูปต่อไปนี้

ภาพที่ 1: แผนที่แสดงอาณาจักรสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (อ้างใน ณรงค์ พ่วงพิศ และ คณะ, มปป. (ก.), น.95)

หากพ่อขุนรามคำแหงเป็นตัวแทนของการขยายอาณาจักรในยุคสุโขทัย ในระดับมัธยมชั้นปีที่ 2 จะให้ความสำคัญกับบทบาทของพระมหากษัตริย์ในยุคอยุธยา โดยเฉพาะบทบาทของพระนเรศวร ในคู่มือครูเล่มหนึ่งได้แนะนำให้ “ครูถามนักเรียนว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเช่นไรต่อบทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้รับการยกย่องให้เป็น “มหาราช”” แนวคำตอบที่ครูควรต้องตอบให้นักเรียนทราบคือ

“สมควรอย่างยิ่ง เนื่องจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจที่สำคัญในการกอบกู้เอกราชของบ้านเมืองจากกรุงหงสาวดีและปราบปรามข้าศึกที่เข้ามารุกรานพระราชอาณาเขต ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งพระองค์ทรงดำรงตำแหน่งเป็นพระมหาอุปราช กรุงศรีอยุธยาต้องส่งกองทัพไปช่วยพระเจ้านันทบุเรงปราบเมืองอังวะที่แข็งข้อ แต่พระเจ้านันทบุเรงกลับคิดกำจัดพระนเรศวร พระองค์จึงถือโอกาสประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง ต่อมาเมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์แล้ว ก็ได้ทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชแห่งกรุงหงสาวดีเมื่อพ.ศ.2135 และเป็นฝ่ายชนะ นับเป็นเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ หลังจากนั้นพม่าก็ไม่มาตีอยุธยาอีก และพระองค์ก็ได้ขยายอาณาเขตไปยังดินแดนต่าง ๆ ใกล้เคียงจนพระราชอาณาเขตของไทยแผ่ขยายออกไปกว้างขวางยิ่งกว่าสมัยใด จากตัวอย่างพระราชกรณียกิจที่แสดงถึงความกล้าหาญของพระองค์ที่กล่าวมา จึงสมควรที่จะได้รับการยกย่องให้เป็น “มหาราช”” (ณรงค์ พ่วงพิศ และ คณะ, มปป. (ข.), น.96)

ขณะเดียวกัน ภาพแผนที่กรุงศรีอยุธยาในสมัยของพระนเรศวรมีอาณาบริเวณกว้างไกลอย่างน่าอัศจรรย์เป็นอย่างยิ่ง พิจารณารูปต่อไปนี้

ภาพที่ 2: แผนที่อาณาจักรอยุธยาสมัยสมเด็จพระนเรศวร (อ้างใน ณรงค์ พ่วงพิศ และ คณะ, มปป. (ข.), น.38)

นอกจากนี้ ในคู่มือครูเล่มดังกล่าวยังแนะนำให้ครูทำบางประการ เช่น “ให้ครูเปิดเพลงพระยาพิชัยดาบหัก ขับร้องโดยวงคาราบาว จากนั้นตั้งคำถามกระตุ้นความสนใจของนักเรียน เช่น พระยาพิชัยดาบหักเป็นใครและมีความสำคัญอย่างไรในประวัติศาสตร์ และทำไมพระยาพิชัยจึงได้รับนามว่าพระยาพิชัยดาบหัก” “ให้นักเรียนแต่งกลอนยกย่องเชิดชูบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา และธนบุรีมา 1 ท่าน แล้วออกมานำเสนอหน้าชั้นเรียน จากนั้นให้เขียนเรียงความหัวข้อ “วีรบุรุษในดวงใจ” กล่าวถึงกษัตริย์องค์ใดก็ได้ในสองยุคดังกล่าว” (ณรงค์ พ่วงพิศ และ คณะ, มปป. (ข.), น.107, น.114) ขณะเดียวกัน ด้วยความเชื่อที่ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ใช้ได้กับทุกปรากฏการณ์ ครอบคลุมทุกยุคทุกสมัย จึงไม่แปลกใจหากเราจะพบบางข้อแนะนำ เช่น คู่มือครูได้แนะนำให้ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนอภิปรายว่า “ให้นักเรียนอภิปรายว่า การดำรงชีวิตและการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร” (ณรงค์ พ่วงพิศ และ คณะ, มปป. (ก.), น.58) หรือ “ให้นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีพระราชประวัติหรือพระราชกรณียกิจใดบ้างที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” (ณรงค์ พ่วงพิศ และ คณะ, มปป. (ข.), น.105)

ในส่วนของมัธยมชั้นปีที่ 3 ให้ความสำคัญกับการกล่าวถึงพระราชกรณียกิจของกษัตริย์ทุกพระองค์เป็นสำคัญ และย้ำถึงประวัติศาสตร์การเสียดินแดนในสมัยรัชกาลที่ 5 ตั้งแต่ปี 2431-2451 กล่าวคือ เสียสิบสองจุไท พ.ศ. 2431 เสียฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน พ.ศ. 2435 เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (ลาว) พ.ศ. 2436 เสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง พ.ศ. 2444 เสียพระตะบอง ศรีโสภณ เสียมราช พ.ศ. 2449 เสียไทรบุรี ปะลิส กลันตัน ตรัง กานู พ.ศ. 2451 (ณรงค์ พ่วงพิศ และคณะ, มปป. (ค.) ดังภาพประกอบนี้

ภาพที่ 3: แผนที่แสดงการเสียดินแดนของไทยสมัยรัชกาลที่ 5

(อ้างใน ณรงค์ พ่วงพิศ และ คณะ, มปป. (ค.), น.46)

ควรต้องย้ำถึงวาทกรรมการเสียดินแดนให้ละเอียดขึ้น เนื่องจากภายหลังการรัฐประหาร คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ให้เจ้าหน้าที่ทหาร (บางงานได้มีการว่าจ้างผู้มีชื่อเสียง เช่น คุณเบส อรรถพิมพ์ รักษาผล) ในฐานะเป็นวิทยากรของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในแห่งราชอาณาจักรไทยเข้าไปร่วมบรรยายในโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศจำนวนมากในหัวข้อ “ประวัติศาสตร์ชาติไทยและบุญคุณของพระมหากษัตริย์ไทย” จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์การบรรยายดังกล่าวในโรงเรียนแห่งหนึ่งพบว่า วิทยากรทหารจะเน้นกล่าวถึงวีรกรรมของกษัตริย์ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา พร้อมย้ำถึงปัญหาของชาติไทยเกิดขึ้นเพราะการขาดความสามัคคี ดังตัวอย่างของการเสียกรุงศรีอยุธยา ที่สำคัญคือ ปัญหาการเสียดินแดนไทยถึง 14 ครั้ง โดยครั้งสุดท้ายคือ การเสียเขาพระวิหารให้ประเทศกัมพูชา โดยทหารได้นำคลิปวิดีโอจากเพลงที่ชื่อว่า “เพลงไทยเสียดินแดน 14 ครั้ง” และ “เสียดินแดน 14 ครั้งยังอาลัย” สลับกันมาเปิดให้นักเรียนชม

กลับมาพิจารณาที่แบบเรียนอีกครั้ง ในขณะที่แบบทดสอบที่เรียกว่า “แบบทดสอบอิงมาตรฐานการเน้นคิด” กลับไม่เปิดโอกาสใด ๆ ให้นักเรียนได้คิด เนื่องจากทุกรายละเอียดในเค้าโครงประวัติศาสตร์ของชนชั้นนำไทยมี “คำตอบ” ล่วงหน้าไว้ครบครันแล้ว เช่น คำถามที่ว่า ปัจจัยใดที่ส่งผลต่อความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ คำตอบที่ต้องตอบคือ “เพราะการมีผู้นำที่ดีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความรู้ด้านภาษาอังกฤษ และดาราศาสตร์ ทรงติดต่อกับต่างประเทศอย่างกว้างขวาง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความรอบรู้ การเสด็จประพาสต่างประเทศเป็นการเจริญสัมพันธไมตรี และนำความเจริญมาปรับใช้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการศึกษาอย่างดี ดังนั้นพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา ทรงมีความทันสมัย รู้ทันความเปลี่ยนแปลงของโลก และเห็นความสำคัญของการปฏิรูปประเทศ” ทำนองเดียวกัน ใบงานนี้ยังได้ตั้งคำถามผลิตซ้ำกับนักเรียนด้วยคำถามที่พวกเขาเคยประสบมาตั้งแต่เรียนระดับชั้นประถมศึกษาว่า “คุณหญิงไม่ได้รับการยกย่องเป็นวีรสตรีเมืองโคราชเป็นผลมาจากเรื่องใด” คำตอบคือ “นำชาวเมืองโคราชต่อสู้กับทหารลาวในศึกเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์” (โครงการวัดและประเมินผล, มปป.) ทำนองเดียวกับคำถามที่ว่า “ดินแดนใดเป็นของประเทศไทย แต่ต้องเสียให้กับฝรั่งเศส” คำตอบคือ “เขมรส่วนนอก สิบสองจุไทย ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง” (แผนจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ชั้น ม.3, มปป.) อนึ่ง ผู้เขียนต้องย้ำว่าคำถามในแนวนี้นี้มีจำนวนมหาศาลเกินกว่าจะยกตัวอย่างได้หมดในที่นี้

ส่วนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายนั้น จะนำเนื้อหาของระดับชั้นมัธยมต้นมาสอนอย่างละเอียด กล่าวคือ ครอบคลุมวีรกรรมกษัตริย์ทั้งในยุคสุโขทัย อยุธยาและรัตนโกสินทร์ เช่น ในกรณีของคู่มือครูได้ร้องขอให้นักเรียนต้องท่องรายชื่อกษัตริย์และช่วงเวลาที่ครองอำนาจในสมัยอยุธยา ตลอดจนให้ศึกษาพระราชกรณียกิจของกษัตริย์ในยุครัตนโกสินทร์โดยให้สรุปแต่ละด้านทั้งเศรษฐกิจ การปกครอง สังคมวัฒนธรรม และเน้นให้อ่านพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ จำนวนมาก พร้อมชี้แจงว่าสาเหตุ

ที่รัชกาลที่ 5 ไม่พระราชทานรัฐธรรมนูญและจัดตั้งสภาแบบตะวันตกเพราะประชาชนยังไม่พร้อม แต่ในสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงตั้งดุสิตธานีเป็นเมืองจำลองประชาธิปไตย รวมถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 กระทำไปโดยความไม่พร้อมของประชาชน ฯลฯ (ณรงค์ พ่วงพิศ และคณะ, มปป. (ง.), น.10-12)

แน่นอนว่าเรื่องราวของสงครามกับการเสียดินแดนเป็นหัวข้อหลักเหมือนเช่นเคย ในคู่มือครู ได้เน้นให้ครู “นำภาพยนตร์เรื่องพระศรีสุริโยไทยหรือตำนานสมเด็จพระนเรศวรมาให้นักเรียนดู แล้วให้นักเรียนร่วมอภิปรายหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสาระสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับจากการชมภาพยนตร์” และให้นำภาพยนตร์ตำนานสมเด็จพระนเรศวรภาค 5 เปิด พร้อมย้าให้ครูบอกนักเรียนว่า “วีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรคือทรงประกาศอิสรภาพของกรุงศรีอยุธยาจากกรุงหงสาวดีที่เมืองแครง ทรงทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาและเป็นฝ่ายชนะ ทำให้ข้าศึกหวาดเกรงพระบรมเดชานุภาพของพระองค์ จนไม่กล้ายกทัพเข้ามารุกรานอยุธยาอีกเป็นเวลานาน ทั้งยังทรงขยายอาณาเขตไปอย่างกว้างขวาง” รวมถึง “ให้ครูนำเพลงเจ้าตาก ผลงานของวงคาราบาว มาเปิดให้นักเรียนฟัง แล้วให้สรุปสาระสำคัญจากเนื้อเพลงและร่วมกันแสดงความคิดเห็นจากการฟังเพลงดังกล่าว” ส่วนเรื่องการเสียดินแดนนั้น หนังสือระบุว่า “วิกฤติการณ์สยาม ร.ศ. 112 เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างราชอาณาจักรสยามกับฝรั่งเศส ซึ่งเกิดขึ้นในปี.ศ.2436 จากการอ้างอำนาจอธิปไตยเหนือพื้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง (พื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศลาวในปัจจุบัน) ผลของวิกฤติการณ์ครั้งนี้ทำให้ฝ่ายไทยต้องยอมยกดินแดนลาวฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส นับเป็นการขยายอิทธิพลครั้งสำคัญครั้งหนึ่งของฝรั่งเศสในภูมิภาคอินโดจีนและนำไปสู่การสูญเสียประเทศราชของไทยในเขมรและลาวในเวลาต่อมาอีกด้วย” (ณรงค์ พ่วงพิศ และ คณะ, มปป. (ง.), น.9, น.99, น.101, น.17)

ทำนองเดียวกัน ข้อสอบจากแผนการจัดการเรียนการสอน วิชาประวัติศาสตร์ชั้นมัธยม 4-6 เป็นเนื้อหาอยู่ภายใต้เค้าโครงประวัติศาสตร์ดังกล่าว เช่น “ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระมหากษัตริย์มีความสำคัญต่อประเทศอย่างไร ก. เป็นผู้ให้คำปรึกษาและแนะนำการทำงานให้แก่รัฐบาล ข. เป็นผู้แต่งตั้งและถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ค. เป็นตัวแทนของชาติในการเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างชาติ ง. เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติและเป็นสถาบันอันศักดิ์สิทธิ์ควรแก่การเคารพ” (เฉลย ง.) หรือ “ข้อใดคือบทบาทสำคัญของท้าวเทพกษัตรี ท้าวศรีสุนทร และท้าวสุรนารี ก. ทำสงครามปกป้องบ้านเมือง ข. แต่งตำราการเรือนสำหรับสตรีไทย ค. นำคนไทยหลบหนีเข้าศึกษาที่กลับไทย ง. แต่งตำราสอนขนบธรรมเนียมของสตรีไทย” (เฉลย ก.) หรือ “ข้อใดคือผลงานด้านการแพทย์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ก. ทรงนิพนธ์ตำรายาสมุนไพรไทย ข. ทรงนำเครื่องมือแพทย์สมัยใหม่มาใช้ในไทย ค. ทรงนำวิชาการแพทย์ตะวันตกมาเผยแพร่ในไทย ง. ทรงสนับสนุนให้มีชันนารีเข้มารักษาโรคให้คนไทย” (เฉลย ก.) หรือ “เพราะเหตุใดสมเด็จพระเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ จึงได้รับการยกย่องเป็นบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย ก. สนับสนุน

การศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ไทย ข. เป็นผู้ริเริ่มให้มีการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ค. มีผลงานด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีจำนวนมาก เช่น ไทยรบพม่า นิราศนครวัด ง. รวบรวมของเก่าๆ เพื่อเก็บไว้เป็นสมบัติของชาติจำนวนมากและเป็นผู้จัดตั้งโบราณคดีสโมสร” (เฉลย ง.) หรือ “ข้อใดคือบทบาทสำคัญของหม่อมราชวงศ์ ก. เป็นผู้ดูแลมิชชันนารีในไทย ข. เป็นล่ามให้แก่คณะราชทูตของไทย ค. เป็นเอกอัครราชทูตไทยที่กรุงลอนดอน ง. เป็นครูสอนภาษาอังกฤษให้แก่ขุนนางไทย” (เฉลย ข.) หรือ “ข้อใดคือบทบาทสำคัญที่สุดของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ก. การเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ข. การเจรจาทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ค. การเจรจาแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ง. การสนับสนุนรัชกาลที่ 5 เป็นพระมหากษัตริย์” (เฉลย ก.) เป็นต้น (บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, มปป.)

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

อนึ่ง หากย้อนกลับไปหลายทศวรรษก่อนหน้านี้นักเรียนจำนวนมากในยุคก่อนได้เรียนเนื้อหาแบบข้างต้นมาเช่นกัน อาจด้วยเหตุผลของยุคการสร้างชาติและในช่วงเวลาสงครามเย็น แต่ปัจจุบันปรากฏการณ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก ตลอดจนมีการปฏิรูปการศึกษาในหลายระลอกในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา จึงยากจะเข้าใจได้ว่า ทำไมนักเรียนในปัจจุบันต้องเรียน/ท่องจำกับเนื้อหาที่เคยถูกสอนมาอย่างหนักหน่วงในอดีตหรือทำราวกับว่าประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่หยุดนิ่งไม่เคลื่อนไหวเป็นเอกเทศและคาดเดาตอนจบได้ทุกอย่าง ประจักษ์ ก้องกีรติ นักรัฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เคยวิจารณ์รูปแบบการสอนประวัติศาสตร์ไทยไว้ว่า “สิ่งที่เรียนในประวัติศาสตร์ไทยไม่ได้ตรงกับข้อเท็จจริงในอดีต และมันมีผลต่อการสร้างวาทกรรมมากมาย คนไทยไม่ได้รู้จักอดีตและตัวตนของตัวเองอย่างที่ควรจะเป็น ซึ่งเป็นการสอนประวัติศาสตร์ที่ใช้ในศตวรรษที่ 19 ในอดีตรัฐทุกรัฐใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือกล่อมเกลากล่อมใจให้เชื่อ ซึ่งไม่ใช่เรื่องแปลก เพียงแต่ตอนนี้โลกมันเปลี่ยนไปแล้ว โลกยุคใหม่เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ ตั้งคำถาม ให้อ่านตีความอย่างเท่าทันและเห็นความซับซ้อนของอดีตว่าอาจมีมากกว่าหนึ่งด้าน ฉะนั้นเด็กยุคนี้จะได้อ่านตำราที่หลากหลาย เรียนเรื่องสงครามกลางเมืองก็อ่านทั้งฝ่ายใต้และฝ่ายเหนือ เป็นต้น แต่ของไทยยังอยู่ในประวัติศาสตร์แบบมุ่งเน้นกล่อมเกล่าให้คนเชื่อเหมือนกันหมด ซึ่งมีผลในการสร้างวาทกรรมที่ผิดไปจากความเป็นจริง” (อ้างใน ปกป้อง จันวิทย์, 2560)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากเนื้อหาและตัวอย่างจำนวนมากข้างต้น เราสามารถเห็นปัญหาอะไรได้บ้าง กล่าวได้ว่า มุมมองการมองประวัติศาสตร์ของไทยนั้น เป็นการ “แต่งเติมและเลือกจดจำ” มุมมองประวัติศาสตร์เช่นนี้ แม้จะมีความพยายามในการระบุดำเนินหรือที่มาของต้นตอประวัติศาสตร์ (down time) ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เลย ดังนั้น การแต่งเติมและเลือกจดจำทางประวัติศาสตร์จึงกระทำได้ผ่านการไล่ทวนเวลากลับไปเท่านั้น (up time) ดังที่

เบนดิก แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson, 2552, น.379) เคยตั้งข้อสังเกตว่า “ทางออกที่มีอยู่จึงได้แก่การสร้างความขึ้นมาใหม่ให้เป็น ‘เวลาที่ไหลวนกลับไป’ (up time) ไปยังมนุษย์ปักกิ่งหรือมนุษย์ชวาหรือกษัตริย์อาเธอร์ (หรือกษัตริย์อัลไตหรือน่านเจ้า) หรือที่ไหนก็ได้ ที่ตะเกียงของโบราณคดีส่องแสงริบ ๆ หรือ ๆ ไปถึง” กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การเขียนประวัติศาสตร์ผ่านเวลาจากปัจจุบันไปยังต้นตอของอดีตจะทำให้เราสามารถสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นมาใหม่และเลือกจดจำในส่วนที่สร้างขึ้นมา ประวัติศาสตร์แบบไหลวนเวลากลับไป จะทำให้เราสามารถสร้างความต่อเนื่องของเหตุการณ์จากต้นตอมาถึงปัจจุบันเพื่อนำเรื่องราวต่าง ๆ มาเลือกจดจำและลืมนในช่วงเวลาเดียวกัน ขยายความได้ เช่น ประวัติศาสตร์ไทยมีสมัยสุโขทัยได้เพราะมีกษัตริย์ในยุครัตนโกสินทร์มาก่อน ในเค้าโครงคิดเช่นนี้ เราจึงสามารถสร้างประวัติศาสตร์เน้นความต่อเนื่องตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจวบจนปัจจุบันได้¹ หรือ สังคมไทยเสียดินแดนครั้งที่หนึ่งได้เพราะเราเสียดินแดนครั้งล่าสุดมาก่อน นั่นคือ เขาพระวิหารครั้งที่ 14 นั่นเอง นอกจากการเลือกจดจำกระทำผ่านการการเขียนประวัติศาสตร์แบบไหลวนเวลากลับไปแล้ว การคำนึงถึง “ความตาย” ยังมีส่วนสำคัญต่อการสร้างความทรงจำร่วมของสังคมเช่นกัน ไม่ว่าจะ เป็นการเลือกจดจำความตายอันยิ่งใหญ่ของคนในชาติ หรือความตายจากสงคราม หรือความตายจากอัคคีภัยพิบัติ หรือการถูกรังแกหรือการถูกรังแกชีวิต ฯลฯ ต่างเอื้อต่อการเลือกจดจำประวัติศาสตร์ทั้งสิ้นเพราะช่วยให้เห็นถึงความต่อเนื่องจากบรรพบุรุษของสังคมการเมือง แต่ทั้งนี้ ในกระบวนการเลือกจดจำเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นพร้อมกันกับการลืมน เพราะทุกสังคมการเมืองจะเลือกจดจำบางเหตุการณ์เท่านั้น เช่น ในประเทศฝรั่งเศสจะเลือกไม่กล่าวถึงเหตุการณ์การสังหารหมู่ la Saint-Barthelemy ในปี 1572 หรือกรณีของไทยแทบไม่เลือกจดจำความตายของพระเจ้าตากสินเมื่อเทียบกับกษัตริย์องค์อื่น ๆ หรือเมื่อเทียบกับความตายของชาวบ้านบางระจัน ฯลฯ ที่ขาดไม่ได้ นอกเหนือจากการเขียนประวัติศาสตร์แบบหน้าไปหลัง รวมถึง นำความตายเป็นกรณีแต่งแต้มสร้างประวัติศาสตร์แล้ว ยังมีการทำงานของทุนนิยมการพิมพ์ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการเผยแพร่จินตนาการร่วมกันของชาติ อันนำไปสู่การทำให้การเลือกจดจำและการลืมนถูกทำให้เป็นสถาบันได้

การเลือกจดจำแบบการไหลวนเวลากลับไปเป็นประดิษฐกรรมของชนชั้นนำสยามภายใต้เค้าโครงความคิดแบบประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยม ประวัติศาสตร์เช่นนี้เชื่อว่า ประเทศไทยดำรงอยู่มายาวนานนับจากกรุงสุโขทัยถึงปัจจุบัน ด้วยพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์จึงทำให้ประเทศหลุดพ้นจากการคุกคามของต่างชาติเรื่อยมา โดยเน้นย้ำถึงสงครามและการต่อสู้เพื่อเอกราชซ้ำแล้วซ้ำเล่าในแต่ละยุคสมัย ธงชัย วินิจจะกุล (2544) ระบุการนิพนธ์ประวัติศาสตร์แนวนี้ว่า “เริ่มจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถี 2 ครั้ง สมัยรัชกาลที่ 6 เพิ่มเรื่องสุโขทัย พระร่วงต่อสู้ขอมเข้าไป ต่อมาผู้เพิ่มเรื่องน่านเจ้าเป็นไทย แต่ถูกจีนคุกคามจนต้อง

¹ ขณะที่แนวคิดของปัญญาชนของสังคมไทยต่างเห็นพ้องต้องกันแล้วว่า สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรกของไทยแน่นอนว่า ขณะนั้นประเทศไทยก็ยังไม่มีการพิจารณาใน มติชน (28 ธันวาคม 2562)

อพยพลงใต้ หลวงวิจิตรวาทการ อาศัยโครงเรื่องเดียวกันนี้เอง เพิ่มเรื่องราวของวีรบุรุษ วีรสตรีของท้องถิ่นเขาตามโครงเรื่องเดียวกัน เพิ่มเข้าไปในประวัติศาสตร์แห่งชาติ ฯลฯ ถึงปัจจุบัน” ที่สำคัญประวัติศาสตร์เช่นนี้เน้นวาทกรรมว่าด้วย “การเสียดินแดน” โดยเริ่มจากการเข้ามาคุกคามของชาติตะวันตก โดยเหตุการณ์ที่ถูกสร้างให้เป็นเรื่องเล่าขนานใหญ่คือ วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ที่สยามย้าถึงการเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศสหรืออุปมาได้ว่า “สยามเป็นลูกแกะที่ถูกหมาป่าฝรั่งเศสรังแก” อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องเข้าใจว่า ในอดีตระบบรัฐชาติแบบสมัยใหม่ยังไม่เกิดขึ้น ในรูปแบบรัฐโบราณนั้น ดินแดนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นล้านนา อีสาน เวียงจันทน์ ปัตตานี ฯลฯ มิเคยเป็นของสยามในความหมายรัฐชาติปัจจุบันแต่อย่างใด แต่หัวเมืองเหล่านี้ต้องส่งบรรณาการให้สยาม ทำนองเดียวกันกับที่สยามต้องส่งบรรณาการให้ประเทศที่ใหญ่กว่าเช่นจีน กล่าวได้ว่า “ปริมาณของดินแดนหรือขอบเขตของอาณาจักร ถูกกำหนดโดยความจงรักภักดีของหัวเมืองที่มีต่อศูนย์กลางของอาณาจักรเท่านั้น เราอาจวาดแผนที่ของปริมาณทางการเมืองได้โดยความสัมพันธ์ทางอำนาจ มิใช่ด้วยความเป็นปีกแผ่นของดินแดน” ในแง่แล้ว “สยามก่อนทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่ 19 จึงมิได้มีรูปร่างเหมือนขวานโบราณ แต่เป็นการปะติดปะต่อกันขึ้นมาของหน่วยอำนาจต่าง ๆ ที่มีได้ติดต่อกัน มีคนหลากหลายสังกัดอยู่ปะปนกันในบริเวณเดียวกัน” (ธงชัย วินิจจะกุล, 2556, น. 110) อนึ่ง สยามได้ใช้เงินงบประมาณจากงบประมาณคลั่งไถ่ไปมากในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 5 ในการ “ทำสงคราม” เพื่อยึดดินแดนต่าง ๆ เหล่านั้น

กระนั้นก็ดี ในวิกฤตการณ์ร.ศ.112 สยามพยายามจะเข้าไปยึดฝั่งขวาแม่น้ำโขง แต่ด้วยอำนาจทางกองกำลัง ทำให้สยามพ่ายแพ้ฝรั่งเศสเพราะยึดไม่ได้ ประวัติศาสตร์ที่ถูกมองข้ามไปคือ “ความพยายามเป็นจักรวรรดิ” ที่สยามกระทำต่อฝั่งขวาแม่น้ำโขงไม่ต่างจากจักรวรรดิฝรั่งเศส และควรต้องพิจารณาอีกว่า การที่สยามยึดครองล้านนา อีสาน ปัตตานี ฯลฯ ประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยมมักอธิบายว่าเป็นเพราะบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ที่ผนวกดินแดนสยามได้สำเร็จ ขณะที่ยึดฝั่งขวาแม่น้ำโขงไม่สำเร็จ ประวัติศาสตร์กล่าวว่า “สยามถูกรังแก” ในแง่นี้ ธงชัย วินิจจะกุลสรุปว่า กลวิธีวิทยาประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบไทย ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 เรื่อยมา มีอยู่ 3 ประการ “ประการแรกคือ การนำกรณีพิพาทเรื่องดินแดนกลายเป็นเรื่องน่าสงสารเห็นใจต่อสยาม ประการที่สองคือ การเชื่อว่าระบบรัฐชาติมีมาอย่างนานจนถึงขั้นอ้างได้ว่าหัวเมืองต่างๆเป็นของสยามมายาวนานนับจากสมัยกรุงสุโขทัย ทั้งๆที่ความคิดเรื่องรัฐชาติเพิ่งมามีในช่วงเทคโนโลยีการทำแผนที่ประเทศ จนถึงกล่าวพูดได้ว่า “เราเสียดินแดน” และประการที่สาม คือการนำ “กรุงเทพฯ” เป็นศูนย์กลางและจุดยืนของการมองประวัติศาสตร์ พร้อมผูกขาดความหมายในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ไทยไปเสียหมด มีสนใจว่าหลวงพระบาง เวียงจันทน์ น่าน เชียงใหม่ เชียงขวาง พระตะบอง หรือพนมเปญ จะเห็นอย่างไร” (ธงชัย วินิจจะกุล, 2546)

ปฏิเสธไม่ได้ว่า ประวัติศาสตร์เช่นนี้ถูกสอนและผลิตซ้ำแก่นักเรียนรุ่นต่อรุ่นผ่านสถานศึกษา นักเรียนจึงถูกเน้นให้ท่องจำและคิดแตกต่างไม่ได้ตั้งเนื้อหาของวิชาประวัติศาสตร์ที่ระบุไว้ข้างต้น ส่วนบทบาทของครูแทบจะไม่มีอะไรมากไปกว่าเป็น “ร่างทรง” คอยทำหน้าที่ยึดเยียดประวัติศาสตร์ชนิดนี้ให้กับนักเรียนซึ่งในเวลาเดียวกันนั้นประวัติศาสตร์ชนิดนี้ได้ยึดเยียดให้ครูจดจำ จนแทบไม่ได้ตั้งคำถามกับเรื่องราวแต่ละเหตุการณ์เช่นกัน หากพิจารณาเพียงบริบทของการเสียดินแดน อำนาจในการผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ชุดดังกล่าวผ่านสถานศึกษา ตำรา หนังสือ ฯลฯ ทำให้คนรุ่นหลังแทบจะเชื่อโดยปริศนาว่า สยามถูกรังแกจริง ๆ พร้อมกับฉายภาพว่าฝรั่งหัวขาวเป็นชาติที่น่ารังเกียจ

หากย้อนกลับไปพิจารณาถึงประวัติศาสตร์ในแบบเรียนที่สังคมไทยเชื่อว่า เราสามารถระบุถึงต้นตอประวัติศาสตร์ (down time) ได้ ในแบบเรียนมักจะเริ่มจากพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ในยุคสุโขทัย ด้วยความสามารถในขยายดินแดนของไทยให้กว้างใหญ่ไพศาล (ภาพที่ 1) ตลอดจนถึงพระปรีชาสามารถในการประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นเป็นครั้งแรก ทั้ง ๆ ปัญหาในการโยกความสัมพันธ์ของพ่อขุนรามคำแหงกับอักษรไทยนั้น เป็นระดับระดับญาณวิทยาในการได้มาซึ่ง “ความจริง” เลย์ทีเดีย (นิพัทธ์ แยมเดช, 2561; ชัชวาล ปุณฺณปิ่น, 2547) ทำนองเดียวกัน การโยกให้อาณาจักรสุโขทัยเป็นราชธานีแห่งแรกของไทยนั้นกลับยังมีปัญหาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2562) เป็นต้น นอกจากนี้ ประวัติศาสตร์เช่นนี้จะไล่เรียงความต่อเนื่องในรายชื่อของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่ยุคสุโขทัยถึงปัจจุบันได้อย่างต่อเนื่อง ไม่เพียงแต่ความเชื่อเรื่องพระปรีชาสามารถอันหาที่ติไม่ได้แล้ว ยังเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ซึ่มซบในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาอย่างยาวนานเช่นกัน

ขณะเดียวกัน รายชื่อ เรื่องราวพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์และสงครามการต่อสู้ในสมัยอยุธยาถูกพร่ำสอนและท่องจำอย่างจริงจัง โดยเฉพาะเรื่องราวการเสียกรุง ขณะที่การต่อสู้และการขยายดินแดนของพระนเรศวรมหาราชถูกย่ำถึงเป็นจำนวนมาก ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาการเข้าถึง “ความจริง” เช่นกัน (Terwiel, 2013; สุรพศ ทวีศักดิ์, 2560) เช่นเดียวกับวีรกรรมของบุคคลอีกจำนวนมาก เช่น พระสุริโยไท ต่อมาที่มักมีการกล่าวถึงคือวีรกรรมของพระเจ้าตากสินในยุคกรุงธนบุรี แต่ส่วนที่ไม่มีมีการกล่าวถึงคือ ความคลุมเครือและการเสียชีวิตของเขา

การสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์มักเน้นย้ำถึงเรื่องราวของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์ รวมถึง ขุนนางและประวัติศาสตร์การต่อสู้กับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศพม่าและลาว ซึ่งเป็นการปลูกฝังความคิดชาตินิยมสุดโต่งให้กับนักเรียนและเป็นการฉายภาพที่ด้อยกว่าของประเทศเพื่อนบ้าน (สุนทร ชุตินทรานนท์ และ คณะ, 2552; นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547) ในส่วนของประเทศพม่านั้น ประวัติศาสตร์เน้นกล่าวถึงสงครามในสมัยรัชกาลที่ 1 กับวีรกรรมของท้าวเทพสตรีและท้าวศรีสุนทร กล่าวได้ว่า ในทัศนะประวัติศาสตร์ไทยสร้างให้ “พม่าเป็นพวกก้าวร้าว ขอบรุกรานและชอบหาเรื่องทะเลาะวิวาท” หรือ “นักประวัติศาสตร์ไทยมักจะโทษพม่าอย่างง่าย ๆ ว่า เป็นต้นเหตุทำให้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทยสูญหายไป” (ธงชัย วินิจจะกุล, 2556,

น. 265, น.266) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 กับเจ้านวงศ์ของประเทศลาวกับวีรกรรมของคุณหญิงโม ทั้ง ๆ ที่ ประวัติศาสตร์เหล่านี้เป็นประวัติศาสตร์ที่มองอย่างไรก็เป็นปัญหาทั้งสิ้น (problematic) (สายพิน แก้วงามประเสริฐ, 2538) ในส่วนที่เป็นข้อถกเถียงมากที่สุดในประวัติศาสตร์แนวนี้คือ ประวัติศาสตร์การเสียดินแดนที่ถูกผลิตซ้ำต่อนักเรียนมาโดยตลอด ด้วยมุ่งหมายที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าเพื่อเป็นการสร้าง “ศัตรู” (ทั้งศัตรูภายนอกและภายใน) เพื่อค้ำยันให้รัฐเผด็จการทหารร่วมสมัยสามารถ ดำรงอยู่ได้อย่างดูเหมือนว่าชอบธรรม (อ้างศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2562) การศึกษาว่าด้วยการเสีย ดินแดนจำนวนนับไม่ถ้วนผ่านการสร้างแผนที่เพื่อจินตนาการถึงความสวறுในอดีตที่ไม่มีเคยมีอยู่จริง (nostalgia) ได้เข้าไปล้างสมองทำให้ผู้คนจำนวนมากยอมจำนนต่อวาทกรรมนี้ กล่าวคือ แผนที่ใน ฐานะเป็น “เทคโนโลยี [ได้] สามารถเป็นประธานแบบมนุษยที่แปลงมนุษย์ให้กลายเป็นแค่พนักงาน ของมันหรือกระทั่งเป็นวัตถุที่ถูกกระทำโดยเทคโนโลยีนั้น” หรือ “แผนที่เปลี่ยนมนุษย์ทุกชาติและ ปฏิบัติการของพวกเขา ไม่ว่าจะกล่าวหาหรือปาเถื่อน ทรงเกียรติหรือสามัญ ให้กลายเป็นพนักงาน (agent) ของมันเพื่อทำให้ทะเลแบบแผนที่ปรากฏตัวขึ้น” (ธงชัย วินิจจะกุล, 2556, น. 275, น.211)

นอกจากนี้ ควรเรียนรู้เพิ่มเติมถึงความคิดเห็นบางประการของนักวิชาการ เช่น เซาวฤทธิ เซาว์แสงรัตน์ นักประวัติศาสตร์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เคยระบุว่า ความรุนแรงของการศึกษา ประวัติศาสตร์ไทยนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากชนชั้นนำไทยยึดยึด “ประวัติศาสตร์แบบทวงบุญคุณ” ให้กับ นักเรียนต้องรู้ ส่วนอัครพงษ์ คำคุณจากมหาวิทยาลัยเดียวกันตั้งข้อสังเกตว่า “เราสอนว่าเราเสีย ดินแดน แต่เราลืมนสอนว่าเราได้ดินแดนด้วยก่อนเสียดินแดน การเสียดินแดนถูกโยนความผิดให้เป็น ของคณะราษฎร ในยุคที่มีการต่อต้านคณะราษฎร” ส่วนพวงทอง ภาวีครพันธ์ จากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เน้นย้ำว่า สังคมไทยไม่เคยมีแบบเรียนที่แสดงให้เห็นถึงอาชญากรรมขนาดใหญ่ ที่รัฐกระทำต่อประชาชนแต่อย่างใด (ประชาไท, 26 กรกฎาคม 2562)

ท้ายที่สุดแล้ว เราสามารถพบได้ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ของนักเรียนทั้งในระดับ ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ต่างให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ “เจ้า” โดยไม่มีชาติของ “ประชาชน” อยู่ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ (ลักขณา ปันวิชัย, 2542) ประวัติศาสตร์รูปลักษณ์นี้เข้า กันไม่ได้โดยสิ้นเชิงกับการส่งเสริมให้มีการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง เนื่องจากมองสถานะของ ประชาชนเป็นเพียงพสกนิกร (subjecthood) มิใช่ พลเมือง (citizen) (Garratt & Piper, 2003) หรือ ตอกย้ำได้ว่า “ความเป็นไทย” สื่อความหมายให้ประชาชนเป็นเพียง “พสกนิกร” มิใช่เป็น “พลเมือง” (Sombatpoonsiri, 2017, p.136) ในประเด็นนี้ ปฤณ เทพนรินทร์ (2560) เคยย้ำว่า การศึกษาเพื่อ เสริมสร้างความเป็นพลเมืองจะไม่มีค่าสำคัญใดเลย หากสังคมไทยยังอยู่ในลักษณะของรัฐราชสมบัติ (patrimonial) ซึ่งมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างสองประการคือ การผลิตซ้ำความสัมพันธ์แบบอำนาจนิยม อันเน้นลำดับช่วงชั้นของผู้คนอย่างสม่าเสมอในระดับชีวิตประจำวัน และ รูปแบบการจัดสรร ทรัพยากร ที่ไม่แบ่งแยกกว่าสิ่งใดเป็นของสาธารณะหรือของส่วนตัว ปฤณกล่าวเตือนว่า ผลเสียของ

รัฐราชสมบัติ “ที่แฝงอยู่ในระบบการเมืองไทยได้สร้างผลกระทบต่อการกล่อมเกลากล่อมเมืองอย่างร้ายกาจและอาจมากกว่าที่หลายคนคาดคิด”

น่าขบคิดต่อไปคือ ประวัติศาสตร์ในรูปแบบนี้กลับไม่อนุญาตให้มีการตั้งคำถามหรือสงสัยต่อความจริงในแต่ละเรื่องราว เนื่องจากความสงสัยอาจจะไปสู่การตั้งคำถามกับสถานะอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าและอาจจะสร้างความอ่อนแอขององค์ความรู้ที่ถูกจัดไว้ให้เป็นสถาบันอย่างดีแล้ว ในที่นี้จึงไม่แปลกใจที่เราจะพบว่า ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองไทยในช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา มีประชาชนจำนวนไม่น้อยที่ซึมซับและสมานทานประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยมจะคอยทำหน้าที่ตรวจวัดระดับความจงรักภักดีของผู้อื่นและผลักใส่ไล่ส่งผู้ที่ไม่คิดเหมือนตนเองให้ออกนอกประเทศไป ทั้ง ๆ ที่ ปัญหาของประวัติศาสตร์เช่นนี้มีอยู่หลายประเด็นให้ขบคิด หากพิจารณาเพียงเสียงวิพากษ์วิจารณ์บางส่วนจากนักเรียน เช่น คำกล่าวของ ธงชัย อัญญาชาติ นักเรียนโรงเรียนแห่งหนึ่ง ที่ระบุว่า “วิชาประวัติศาสตร์ต้องตั้งคำถามได้ ไต่แย้งได้ วิพากษ์วิจารณ์ได้” และ “วิชาประวัติศาสตร์ควรเป็นพื้นที่เปิดให้นักเรียนและครูได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเพราะคนในยุคนี้ไม่ได้ได้อยู่ในตอนนี้แล้ว เด็กจะคิดได้อย่างไม่มีขีดจำกัดเพราะมันไม่มีข้อผูกมัดอะไร และเมื่อเด็กได้แลกเปลี่ยนความเห็นกับครู เด็กก็จะเริ่มพัฒนาตัวเอง เด็กจะวิจารณ์และรับคำวิจารณ์ได้ดีมาก ๆ” (The Potential, 2562) กระนั้นก็ดี ที่น่าตลกร้ายคือ ความพยายามของชนชั้นนำไทยกลับยิ่งเพิ่มเนื้อหาทางประวัติศาสตร์สงครามอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏจากข่าวว่า ฌ็อง-ฌัก หลุยส์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ มีนโยบายให้กระทรวงศึกษาธิการเน้นการสอนประวัติศาสตร์จากที่สอนมากอยู่แล้วให้มากขึ้นยิ่งขึ้นไปอีก เพื่อให้ให้นักเรียน “ได้รับรู้ถึงความเสียสละ และพระมหากรุณาธิคุณของบูรพกษัตริย์ไทยทุกพระองค์” โดย ประเสริฐ บุญเรือง ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวไว้ว่า “ประเทศไทยเราอยู่ได้ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ที่ได้เสียสละเพื่อประชาชน และรักษาเอกราชของชาติไทยมาถึงทุกวันนี้ และเพื่อให้ นักเรียนมีจิตสำนึกและมีจิตอาสาตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 ที่ทรงให้ไว้ว่า ต่อไปทุกคนต้องมีจิตอาสาเพื่อบ้านเมือง โดยให้เริ่มสอนประวัติศาสตร์ชาติไทย ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ถึงระดับมัธยมศึกษา ตั้งแต่ปีการศึกษา 2563 โดยสอดแทรกในช่วงกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ หรือในทุก ๆ กิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรมหน้าที่พลเมือง และในชั่วโมงวิชาสังคมศึกษา” (แนวหน้า, 5 กุมภาพันธ์ 2563) หรือข่าวล่าสุดเปิดเผยว่า ขณะนี้กระทรวงกลาโหมร่วมกับกระทรวงวัฒนธรรมกำลังจัดทำหนังสือประวัติศาสตร์สงครามสามส่วน ส่วนแรกคือ ประวัติศาสตร์สงครามที่คนไทยเข้าร่วม ทั้งสงครามเกาหลี สงครามเวียดนาม ไทยในสงครามโลกครั้งที่ 1 และ ครั้งที่ 2 ส่วนที่สองคือ วีรกรรมการต่อสู้ของทหารไทยกับต่างชาติ (ที่อ้างว่าพวกเขาถูกรานไทย-ผู้วิจัย) คือ วิกฤตการณ์ รศ. 112 และยุทธนาวีเกาะช้าง และส่วนที่สามคือ วีรกรรมในการยุติการต่อสู้ เช่น สมรภูมิตำบ่อเหล็ก สมรภูมิเขาแก้ว เป็นต้น (มติชน, 14 กุมภาพันธ์ 2563)

ในแง่แล้ว โลกที่นักเรียนได้เห็นและใช้ชีวิตอยู่กับการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ในระดับโรงเรียน จึงสะท้อนว่า สังคมไทยไม่มีพื้นที่ให้ประชาชนอยู่ในสายธารประวัติศาสตร์ของชาติแต่อย่างใด มีเพียงแต่ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยมกับประวัติศาสตร์เติมแต่งการทำสงครามเท่านั้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบการศึกษาระดับโรงเรียน: บทเรียนจากต่างแดนและข้อเสนอแนะสู่สังคมไทย” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ร่วมกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น ตามเลขสัญญาเลขที่ RSA 6180088 ผู้เขียนขอขอบคุณการสนับสนุนจาก สกสว. ไว้ ณ ที่นี้ อนึ่ง เนื้อหาดังกล่าวเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนเพียงผู้เดียว

บรรณานุกรม

- โครงการวัดและประเมินผล. (ม.ป.ป.). *แบบทดสอบวิชาประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แบบทดสอบอิงมาตรฐาน เน้นการคิด หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- ชัชวาล บุญปัน. (2547). *ข้อสงสัยการตรวจพิสูจน์ศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์.* ศิลปวัฒนธรรม. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_6482
- ณรงค์ พ่วงพิศ และ คณະ. (ม.ป.ป.(ก.)). *คู่มือครู อจท. ประวัติศาสตร์ ม.1 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- ณรงค์ พ่วงพิศ และ คณະ. (ม.ป.ป.(ข.)). *คู่มือครู อจท. ประวัติศาสตร์ ม.2 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- ณรงค์ พ่วงพิศ และ คณະ. (ม.ป.ป.(ค.)). *คู่มือครู อจท. ประวัติศาสตร์ ม.3 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- ณรงค์ พ่วงพิศ และ คณະ. (ม.ป.ป.(ง.)). *คู่มือครู อจท. ประวัติศาสตร์ ม.4-6 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

- ณรงค์ พ่วงพิศ และ วุฒิชัย มูลศิลป์. (2561). *คู่มือครูสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ วิชาประวัติศาสตร์ ไทย ม.4-6 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2544). ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยม: จากยุคอาณานิคมอำพราง สู่ราชา ชาตินิยมใหม่หรือลัทธิเสด็จพ่อของระดมพีไทยในปัจจุบัน. *นิตยสารศิลปวัฒนธรรม*. (พฤศจิกายน).
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2546). ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่าศิริไลซ์ เมื่อชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 5 แสวงหา สถานะของตนเอง ผ่านการเดินทางและพิพิธภัณฑท์ทั้งในและนอกประเทศ. *รัฐศาสตร์สาร*, 24(2), 1-66.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (พวงทอง ภวัครพันธุ์ และคณะ แปล). (2556). *กำเนิดสยามจากแผนที่ ประวัติศาสตร์ภูมิภคานของชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่านและสำนักพิมพ์คบไฟ.
- ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์. (2562, 1 พฤศจิกายน). เสียดินแดน 14 ครั้ง วาทกรรมเพคินวิสต์ที่เพิ่งสร้าง ใน Google. *โลกวันนี้*. สืบค้นจาก <http://www.lokwannee.com/web2013/?p=380974>
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2547). *ชาติไทยเมืองไทยแบบเรียนและอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม รัฐ และรูปการ จิตสำนึก*. กรุงเทพฯ: งานดี.
- นิพัทธ์ แยมเดช. (2561). ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง: กรณีศึกษาปรากฏการณ์วิวัฒนาการหลายกระแส และการสถาปนาให้เป็นสัญลักษณ์ของรัฐชาติ. *รัฐศาสตร์สาร*, 39(1), 1-88.
- แนวหน้า. (2563, 5 กุมภาพันธ์). ศธ.แจ้งทุกสถานศึกษา เดินหน้าสอน 'ประวัติศาสตร์ชาติไทย' ตั้งแต่ ประถม-มัธยม. *แนวหน้า*. สืบค้นจาก <https://www.naewna.com/local/470939>
- บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด. (ม.ป.ป.). *แผนการจัดการเรียนการสอน วิชาประวัติศาสตร์ชั้น มัธยม 4-6 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551*. กรุงเทพฯ: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.
- ปกป้อง จันวิทย์. (2560, 23 สิงหาคม). คำต่อคำ 101 One-On-One | Ep01 “อ่านการเมืองไทย” กับ ประจักษ์ ก้องกีรติ. *The101.world*. สืบค้นจาก <https://www.the101.world/101-one-on-one-ep01-prajak/>
- ประชาไท. (2562, 26 กรกฎาคม). ถอดรื้อแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทย กำกับด้วยความรัก-กลัว ความมั่นคงของชาติ. *ประชาไท*. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2019/07/83588>
- ปฤณ เทพนรินทร์. (2560). โปรตรระวังข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง: อันตรายของลักษณะรัฐราชสมบัติ (patrimonial) ทางการเมือง และผลกระทบต่อการสร้างพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย. *วารสารสิทธิและสันติศึกษา*, 3 (1), 67-108

- แผนจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ชั้น ม.3. (ม.ป.ป.). หัวข้อ พัฒนาการด้านการเมืองการปกครอง หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- มติชน. (2562, 28 ธันวาคม). เดินตามปู่ ลู ‘เพคนิวิส’ ชรรค์ชัย-สุจิตต์ สแกนตำรา สังคายนา ประวัติศาสตร์ไทย สู่ปีที่ 4 ‘ทอดน่องท่องเที่ยว’. มติชน. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/prachachuen/prachachuen-scoop/news_1849697
- มติชน. (2563, 14 กุมภาพันธ์). ชงนายกฯ ตั้งกก.สร้างหนังสือรักชาติ ชูไทยในสงครามโลกถึงสมรภูมิต้นร่มเกล้า. มติชน. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/education/religious-cultural/news_1973087
- ลักขณา ปันวิชัย. (2542). อุดมการณ์รัฐของประเทศไทยในแบบเรียนชั้นประถมศึกษา พ.ศ.2464-2533 มิใช่ชาติของประชาชนในแบบเรียน. รัฐศาสตร์สาร, 21(3), 105-173.
- สายพิน แก้วงามประเสริฐ. (2538). การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี. กรุงเทพฯ ฯ: มติชน.
- สุคนธ์ สิ้นธพานนท์ และ คณะ. (มปป. (ก.)). แผนการจัดการเรียนการสอน สื่อฯ แม่บทมาตรฐานประวัติศาสตร์ ชั้น ป.2 แผนฯ มมฐ., สมฐ. ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักอักษรเจริญทัศน์.
- _____. (ม.ป.ป.(ข.)). แผนการจัดการเรียนการสอน สื่อฯ แม่บทมาตรฐาน ประวัติศาสตร์ ชั้น ป.3 แผนฯ มมฐ., สมฐ. ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักอักษรเจริญทัศน์.
- _____. (ม.ป.ป. (ค.)). แผนการจัดการเรียนการสอน สื่อฯ แม่บทมาตรฐาน ประวัติศาสตร์ ชั้น ป.4 แผนฯ มมฐ., สมฐ. ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักอักษรเจริญทัศน์.
- _____. (ม.ป.ป. (ง.)). แผนการจัดการเรียนการสอน สื่อฯ แม่บทมาตรฐานประวัติศาสตร์ ชั้น ป.5 แผนฯ มมฐ., สมฐ. ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักอักษรเจริญทัศน์.
- _____. (ม.ป.ป. (จ.)). แผนการจัดการเรียนการสอน สื่อฯ แม่บทมาตรฐาน ประวัติศาสตร์ ชั้น ป.6 แผนฯ มมฐ., สมฐ. ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักอักษรเจริญทัศน์.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2562). สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรก. *ศิลปวัฒนธรรม*. สืบค้นจาก

https://www.silpa-mag.com/history/article_29827

สุदारวรรณ เครือพานิช, ร้อยโทหญิง. (2558). การดำเนินงานพัฒนาการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์และ
หน้าที่พลเมือง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารวิชาการ*, 18(4), 16-37.

สุรพศ ทวีศักดิ์. (2560). คดี ส. ศิวรักษ์หมิ่นพระนเรศวรบอกอะไร. *ประชาไท*. สืบค้นจาก

<https://prachatai.com/journal/2017/10/73656>

สุนทร ชุตินทรานนท์ และคณะ. (2552). *ชาตินิยมในแบบเรียนไทย*. กรุงเทพฯ ฯ: มติชน.

สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด. (มปป. (ก.)). *แบบทดสอบท้ายบทเรียน สังคมศึกษา ป.5 หน่วยการ
เรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ตามหลักสูตรแกนกลาง
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551*. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด.

_____. (มปป. (ข.)). *แบบทดสอบท้ายบทเรียน สังคมศึกษา ป.5 หน่วยการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง
วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.
2551*. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด.

สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด.. (มปป. (ค.)). *แบบทดสอบท้ายบทเรียน สังคมศึกษา ป.6 หน่วยการ
เรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ตามหลักสูตรแกนกลาง
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551*. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ.
(2558). *การสอนประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ไทย หลายหลายวิธีเรียน*. กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์
ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (ม.ป.ป.(ก.)).
*สาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ม.1 ตาม
หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์.

_____. (ม.ป.ป.(ข.)). *สาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ม.2 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์.

_____. (มปป.(ค.)). *สาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ม.3 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์ชุมนุม
สหกรณ์.

แอนเดอร์สัน, เบเนดิก. (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและคณะ แปล). (2552). *ชุมชนจินตกรรม: บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิด
และการแพร่ขยายของชาตินิยม*. กรุงเทพฯ ฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

อำนาจ พุทธิมี อำนาจ พุทธิมี, ประโมทย์ เยี่ยมสวัสดิ์, วัลภา สิงหธรรมสาร และทัศนาศิษย์ สิชัยนทกสมิต.
(2560ก). สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ตามหลักสูตรแกนกลาง
การศึกษาขั้นพื้นฐานพ.ศ. 2551 ฉบับปรับปรุงใหม่ เนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระ
บรมวงศานุวงศ์ตามหนังสือที่ ศธ 04010/ว 4248. กรุงเทพฯ: แม็คเอ็ดดูเคชั่น.

อำนาจ พุทธิมี อำนาจ พุทธิมี, ประโมทย์ เยี่ยมสวัสดิ์, วัลภา สิงหธรรมสาร และทัศนาศิษย์ สิชัยนทกสมิต.
(2560ข). สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามหลักสูตรแกนกลาง
การศึกษาขั้นพื้นฐานพ.ศ. 2551. กรุงเทพฯ: แม็คเอ็ดดูเคชั่น.

Garratt, D. & Piper, H. (2003). Citizenship Education and the Monarchy: Examining the
Contradictions. *British Journal of Educational Studies*, 51(2), 128-148.

Sombatpoonsiri, J. (2017). The 2014 military coup in Thailand: Implications for political
conflicts and resolution. *Asian Journal of Peacebuilding*, 5(1), 131–154.

Terwiel, B.J. (2013). What Happened at Nong Sarai? Comparing Indigenous and
European Sources for Late 16th Century Siam. *Journal of the Siam Society*,
101, 19-34.

The Potential. (2562, 19 พฤศจิกายน). TEDXYOUTH 2019 #NOW PLAYING: ตัวแทนเสียง
เด็กไทยที่ไม่ถูก PAUSE. *The Potential*. สืบค้นจาก [https://thepotential.org/2019/
11/19/tedxyouth-2019-scoop/](https://thepotential.org/2019/11/19/tedxyouth-2019-scoop/)